

Fejet kell hajtani a kommunizmus egyházi áldozatai előtt

A vértanúk egyháza őrzi meg a krisztusi identitást

(Szabó Ferenc SJ: *A Vatikán keleti politikája közéről - Az Ostpolitik színe és visszája*, L'Harmattan Kiadó Budapest, 2012)

Magyarország kommunizmus alatti egyház-történetét sokan vizsgálták a rendszerváltozás óta eltelt időben. A kutakodók között voltak olyanok, akik valamilyen rejtett aktuálpolitikai szándékkal tették közzé „eredményeiket”; mások ellenben igyekeztek a történész objektív és távolságtartó módján megnyilatkozni. Kevesen voltak és vannak azok, akik egyrészt saját élettapasztalatukból, másrészt hitükből kiindulva megértették, hogy a múlt se ki nem használható, se el nem idegeníthető az eleven valóságtól.

A történelem velünk él, meghatároz bennünket, és ennek megfelelően kell visszatekintenünk rá – miként erre Boldog II. János Pál is példát szolgáltatott *Emlékezet és identitás* című önéletrajzi ihletésű írásával.

Szabó Ferenc jezsuita most megjelent kötete, *A Vatikán keleti politikája közéről - Az Ostpolitik színe és visszája* eleven valóságként tárja eléink az azt a korszakot, amely egyszerre volt igen nehéz a magyar (és minden kelet-közép-európai) egyház számára, ugyanakkor a hit erejének és hűségének a példáival is jócskán szolgált.

A mű első része – *Párbeszéd az ateistákkal – Harc az ateizmus ellen* – bemutatja, hogy miért is tekintette az egyház önnön történelmét nem pusztán történettudományi, de teológiai, bölcséleti kérdésnek is. Hiszen az események mögött gondolatok, meglátások, világnézetek húzódnak meg; a tetteket szellemi természetű érlelődés, eszmélődés váltja ki. Így az Ostpolitik sem értelmezhető azon szellemi-teológiai háttér nélkül, amelyben a XX. századi Európa (s benne a katolikus egyház) élt.

Elindulva Isten halálának vagy időszerűségének kérdésétől, feltárul szemünk előtt az ateista humanizmus, az Isten nélküli ember tragédiája, aki ideológiák áldozatává lesz. A kommunizmus

igazi vétké nem feltétlenül az anyagi javakról vagy bizonyos társadalmi-politikai kérdésekről vallott felfogásában rejtezik, hanem abban az emberképben, amely más alapon, mint a nemzetiszocializmus, de ugyanúgy elpusztítja a személyt: Szolzsenyicin Gulágról szóló irodalmi beszámolója ennek megrendítő tanúsága.

Nem csoda, hogy az egyház számára valóban dilemmát jelentő kérdés volt, mihez kezdjen e jelenséggel. A két világháború közének jellemzői (eszmei szinten harcos fellépés, ld. a Divini Redemptoris enciklikát, diplomáciai szinten óvatos tapogatózás) nem voltak tarthatók 1945 után. A megváltozott Európában az egyház és a kommunizmus helyzete is változott. XXIII. János békefolyamata és a II. Vatikáni Zsinat nagy tapasztalata bensőleg készítette a katolicizmust arra, hogy filozófiai szinten párbeszédbe kezdjen. Ennek a folyamatnak egyfajta vetületeként született meg az Ostpolitik is.

A Vatikán keleti politikájáról nehéz szólni, mert nemcsak nekünk, magyaroknak, de a Szent-széknek is élő még ez a történelem: közöttünk van még nem egy fontos személyisége, máig hat nem egy viszonya, döntése. A magyar szempontból tett értékelés két, más értelemben szimbolikus alak és a hozzájuk kapcsolódó személyek között mozog: az egyik oldalon áll Casaroli későbbi bíboros államtitkár (s vele Poggi érsek vagy a kis lépések politikájának megszemélyesítője, Lékai László bíboros, prímás, esztergomi érsek), a másikon pedig Mindszenty József, az Ostpolitik következetes ellenzője.

Nem olyan egyszerű a keleti politika értékelésére vonatkozó kérdés, hogy egyértelmű igen-nem, fekete-fehér választ lehetne adni rá. Ennek oka nemcsak abban keresendő, hogy mindenki másként élte azt meg, hanem abban is, hogy oly

szerteágazó volt, az egyházi élet annyi szintjére nyomta rá bélyegét, hogy igen alapos vizsgálódásra van szükség egy hiteles mérleg elkészítéséhez.

Szabó Ferenc, a kötet szerzője pontosan erre vállalkozik műve IV. fejezetében, ahol nem egyszerűen adatot vagy tényeket vizsgál (erre bőségesen sor került az előző két fejezetben), hanem vizsgálódik, evangéliumi hasonlattal élve „a fa gyümölcsseit” keresi Kádár és VI. Pál találkozója, a Bulányi-ügy, a békepapság, de leginkább Mindszenty bíboros személye kapcsán. Kiderül, mennyire élők még ezek a sebek: történelmi, papi, egyházon kívüli és belüli viták elevenednek meg a kötet lapjain, amelyeknek P. Szabó maga is aktív részese volt.

Az V. fejezetnek bölcsen *A végkövetkeztetéshez* címet adta a szerző, mintegy utalva rá, hogy a téma, az értékelés „úton van”, mozgásban van. Ezt mutatják az itt felsorakoztatott megnyilatkozások: Boldog II. János Pál pápa és Franz König bíboros nyilatkozata Mindszenty Józsefről, az elítélt főpap rehabilitálása és így tovább. Érdeemes megfigyelni, hogy a teológia szempontja hogyan válik az egyháztörténet mérlegévé, amikor Casaroli bíboros alapvető állásfoglalását, vagy-

is a hierarchia minden áron való fenntartását, a püspöki székek kompromisszumos betöltését P. Szabó a II. Vatikánum egyházfelfogásával szembeállítja, s ezáltal rámutat, hogy az Ostpolitik egyszerre volt haladó, hisz párbeszédbe kezdett az ateista kommunizmussal, másfelől pedig túlhaladt, mert egy zsinat előtti klerikális egyházképet tartott szem előtt.

Ez mintegy előre vetíti az *Utószó* végkövetkeztetését: „A dialógus sohasem jelentheti a megalkuvást, a keresztény önazonosság feladását, a nézetek összemosását (...). Továbbá az igazi párbeszédben nem ítéljük el a priori a másik felet, az ateista partnert, kerüljük a sértő polémiát és az üres fecsegést”. Szabó Ferenc ide kapcsolja még Henri de Lubac gondolatát, aki szerint az ateistákkal folytatott párbeszéd: dialógus, szembesülés és harc (a szó jó értelmében).

Hisz végső soron nem a diplomácia egyháza, hanem a vértanúk egyháza őrzi meg a krisztusi identitást és tárja hitelesen a világ elé. Meghamisítanánk az egyháztörténetet, ha elsősorban a kudarcot vallók, a gyengék, a besúgók vagy ügynökök érdekelnének bennünket, nem pedig a vértanúk és hitvallók, hisz ők a szenvedő Krisztus igaz hirdetői.

„A kommunista rendszer idején a »diplomácia egyháza« mellett létezett a »vértanúk egyháza«, amelyet egy idő után mintha feledtek volna az Ostpolitik egyházi képviselői. Erről a kettősségről nem feledkezhet meg a tárgyilagos történetírás. És fejet kell hajtani a kommunizmus áldozatai, a hősi hitvallók és vértanúk emléke előtt, akik szenvedésükkel tettek tanúságot az Igazság, Krisztus mellett.”

A Szerző végkövetkeztetése

*A Megfeszített,
Budapest-Csepel
Szent József Otthon*